
A N N A L E S
UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA
LUBLIN – POLONIA

VOL. XLVII, 3

SECTIO H

2013

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie, Zakład Polityki Finansowej

JOANNA NIŻNIK

Dodatkowe programy emerytalne – potrzeba czy konieczność

Voluntary pension programs – need or necessity

Słowa kluczowe: ubezpieczenia emerytalne, dodatkowe ubezpieczenia emerytalne

Key words: pension insurance, voluntary pension insurance

Wstęp

Rok 1999 był w Polsce okresem fundamentalnych zmian w systemie ubezpieczeń społecznych, wywołanych negatywnymi tendencjami demograficznymi i pogłębiającym się brakiem równowagi finansowej w funkcjonującym systemie emerytalnym.

Piętnaście lat działania systemu emerytalnego w trudnej rzeczywistości gospodarki rynkowej, kryzysu finansowego lat 2007–2009 i pogłębiającego się spowolnienia gospodarczego pozwala na wyciągnięcie pierwszych wniosków dotyczących materialnego statusu przyszłych i obecnych beneficjentów systemu, jak również oceny konstrukcji systemu emerytalnego.

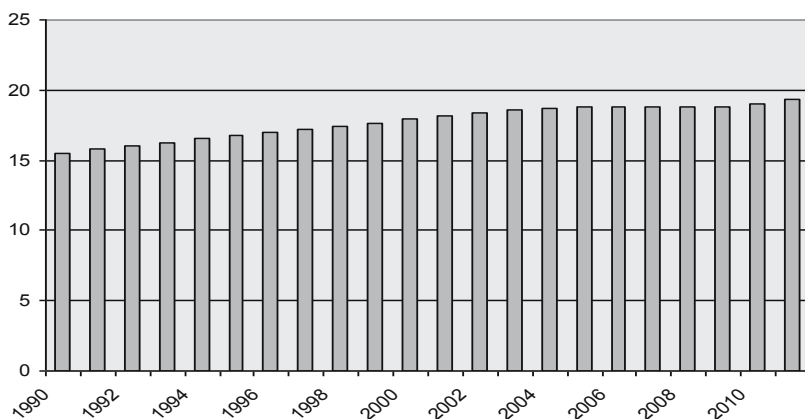
Celem artykułu jest przedstawienie funkcjonowania dodatkowych programów emerytalnych, tzw. III filara, oraz propozycji zmian *de lege ferenda*.

1. Wpływ czynników demograficznych na wysokość świadczeń emerytalnych

System emerytalny jest bardzo wrażliwy na niekorzystne zmiany demograficzne. Starzenie się jest problemem współczesnych państw, w tym Polski. Przez ostatnie 50 lat średnia długość życia w Unii Europejskiej wzrosła o około 5 lat. Najnowsze

prognozy demograficzne pokazują, że do 2060 r. możliwe jest dalsze wydłużenie wieku o 7 lat. Jednocześnie niski poziom dzietności kobiet w Polsce, na poziomie 1,4 w 2010 r., nie gwarantuje zastępowalności międzypokoleniowej (powinien wynosić co najmniej 2,1) [GUS, 2012]. Statystyczną miarą tego zjawiska jest wskaźnik obciążenia demograficznego (*old dependency ratio*)¹.

Dane rysunku 1 wskazują, że w okresie od 1990 r. do 2010 r. wielkość wskaźnika obciążenia demograficznego (WOD) wzrosła z poziomu 15,51% w roku 1990 do 19,32% w 2011. Oznacza to, że na początku badanego okresu na jednego emeryta przypadało 6 osób pracujących, natomiast w 2011 r. było to 5 osób. Z danych Eurostatu wynika, że wielkość wskaźnika obciążenia demograficznego będzie rosła.

Rysunek 1. Wskaźnik obciążenia demograficznego w Polsce latach 1990–2011 (%)

Źródło: [World Bank, 2012].

Szacunki wielkości wskaźnika przedstawione w tabeli 1 nie są optymistyczne. Wynika z nich niezbicie, że jeżeli sytuacja demograficzna i na rynku pracy nie zmieni się znacząco, to już w 2025 r. na jednego emeryta pracować będą trzy osoby, natomiast w 2060 mniej niż dwie osoby. Sytuacja ta spowoduje zwiększenie obciążeń systemu emerytalnego i może skutkować zmniejszeniem emerytur.

Tabela 1. Prognoza wskaźnika obciążenia demograficznego dla Polski w latach 2015–2060

Rok	2015	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060
WOD (%)	21,75	26,94	32,42	35,24	36,86	39,89	45,25	53	60,01	64,59

Źródło: [epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdde511].

¹ Relacja między liczbą emerytów (osoby po 65. roku życia) i osób pracujących (osoby pomiędzy 15. a 64. rokiem życia).

W celu ograniczenia wydatków systemu emerytalnego zmieniono metodę wyceniania świadczenia emerytalnego. Dotychczas podstawą do kalkulacji emerytury było średnie wynagrodzenie w gospodarce i wybrane najlepsze lata pracy. Według nowych zasad emeryturę oblicza się, biorąc pod uwagę składki zgromadzone przez cały okres pracy zawodowej, które podlegają waloryzacji w I filarze i zmianom spowodowanym ich inwestowaniem w II filarze, następnie dzieli się je przez średnią oczekiwaną długość życia w momencie przejścia na emeryturę.

Najlepiej zmiany te obrazuje stopa zastąpienia². Przed reformą emerytalną poziom tego wskaźnika w Polsce dla obu płci wynosił ok. 68% (odpowiednio 52% dla kobiet i 96% dla mężczyzn) [Herbach, 2010, s. 111]. Według najnowszych danych OECD za 2011 r. wielkość stopy zastąpienia dla kobiet wyniosła 43%, a dla mężczyzn 59%, czyli dla kobiet obniżyła się o 9 punktów procentowych, dla mężczyzn zaś o 37 punktów procentowych. Prognozy poziomu stopy zastąpienia z 1999 r. dotyczące roku 2050 dla kobiet w wieku 60 lat i 65-letnich mężczyzn, przy założeniu wielkości wynagrodzeń wynoszących 100% średniej krajowej, mówiły o ukształtowaniu się tej wielkości odpowiednio na poziomie 40–44,7% dla kobiet i 56,6–62,1% dla mężczyzn [Chłoń i inni, 1999, s. 40–41]. Szacunki z 2005 r. dla obu płci dla roku 2050 wskazywały na kształtowanie się tego wskaźnika na poziomie 35,7% (dla kobiet 25,9%) [*Krajowa Strategia Emerytalna...*, 2005]. Można zatem zauważyć wyraźny spadek poziomu stopy zastąpienia, a to oznacza obniżenie wysokości świadczeń emerytalnych.

2. Zasady konstrukcji III filara ubezpieczeń emerytalnych

Dobrowolność i kapitałowy charakter to cechy dobrowolnych programów emerytalnych, tzw. III filara.

W nowym systemie emerytalnym przewidziano dwie możliwości gromadzenia oszczędności: grupową i indywidualną. Zbiorowe uczestnictwo polega na stworzeniu przez pracodawcę na zasadach dobrowolności pracowniczego programu emerytalnego (PPE) w jednej z czterech form: pracowniczego funduszu emerytalnego, umowy o wnoszenie przez pracodawcę składek do funduszu inwestycyjnego, umowy grupowego ubezpieczenia na życie pracowników z zakładem ubezpieczeń w formie grupowego ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym oraz zarządzania zagranicznego [Ustawa o pracowniczach..., 2004, art. 6].

W świetle regulacji prawnych pracodawca, podpisując w uzgodnieniu z przedstawicielami pracowników umowę dotyczącą utworzenia pracowniczego programu emerytalnego, zobowiązuje się do systematycznego i długoterminowego opłacania składek w imieniu pracowników, którzy chcą przystąpić do programu w ramach wybranej instytucji finansowej. Uczestnicy PPE mogą również odprowadzać dodat-

² Stosunek świadczenia emerytalnego do ostatniego wynagrodzenia.

kową składkę. Podmiot finansowy zajmuje się wyłącznie pomnażaniem otrzymanych środków.

Składka podstawowa nie może przekroczyć 7% wynagrodzenia uczestnika i jest ustalana w umowie emerytalnej jako procent od wynagrodzenia lub jednakowa kwota dla wszystkich uczestników, albo jako procent od pensji, z określeniem maksymalnej kwotowej wysokości tej składki. Wartości składki podstawowej nie wlicza się do wynagrodzenia stanowiącego podstawę ustalania obowiązkowych składek na ubezpieczenie społeczne, czyli nie powoduje ona dodatkowego wzrostu kosztów pracy [Sowiński, 2009, s. 217]. Jednocześnie składka jest traktowana jako element wynagrodzenia pracowników i podlega opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych. Zaletą tej formy oszczędzania stanowi uniezależnienie wysokości składki od indywidualnych cech uczestnika, takich jak wiek, płeć czy stan zdrowia. Wydatki poniesione przez pracodawcę na zapewnienie właściwej realizacji pracowniczego programu emerytalnego stanowią koszty uzyskania przychodów [Ustawa o pracowniczych..., 2004, art. 15, ust. 1d].

Wypłata środków następuje na wniosek uczestnika programu po osiągnięciu przez niego wieku 60 lat lub 55 lat, w przypadku przyznania prawa do wcześniejszej emerytury, bądź 70 lat, jeżeli nie wystąpiono z wnioskiem o wypłatę lub na wniosek osoby uprawnionej z chwilą śmierci uczestnika programu. Warto podkreślić, że w takim przypadku beneficjent nie płaci podatku dochodowego od osób fizycznych i podatku od spadków i darowizn od otrzymanych kwot. Wolne od opodatkowania są poza tym wypłaty transferowe środków zgromadzonych w ramach PPE do innego PPE lub na indywidualne konto emerytalne.

Drugą formą dobrowolnego oszczędzania na emeryturę są indywidualne konta emerytalne (IKE) lub indywidualne konta zabezpieczenia emerytalnego (IKZE), prowadzone na podstawie umowy zawartej przez oszczędzającego [Ustawa o pracowniczych..., 2004, art. 8, ust. 1] z funduszem inwestycyjnym, podmiotem prowadzącym działalność maklerską, zakładem ubezpieczeń oferującym ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, bankiem bądź dobrowolnym funduszem emerytalnym³.

Można mieć wyłącznie jedno indywidualne konto emerytalne, a wielkość gromadzonych corocznie środków została ograniczona do wysokości 300% prognozowanego na dany rok przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej⁴. Wpłaty na IKE muszą mieć miejsce przez okres co najmniej 5 dowolnych lat kalendarzowych i należy zgromadzić co najmniej połowę środków na 5 lat przed złożeniem wniosku o ich wypłatę.

³ Możliwość taka istnieje od 1 stycznia 2012 r.

⁴ Do 2008 r. było to 150% przeciętnego wynagrodzenia miesięcznego w gospodarce narodowej.

Tabela 2. Limity wpłat na IKE w latach 2004–2013 (w zł)

Rok	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Kwota	3 435	3 635	3 521	3 697	4 055	9 579	9 579	10 077	10 578	11 139

Źródło: [obwieszczenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej].

Wypłata środków zgromadzonych na IKE następuje jednorazowo lub w ratach na wniosek oszczędzającego po ukończeniu przez niego 60 lat lub 55 lat przy nabyciu wcześniejszych uprawnień emerytalnych. Może odbywać się również na wniosek osoby uprawnionej po śmierci właściciela konta. W obu przypadkach od uzyskanych kwot nie odprowadza się podatku dochodowego od osób fizycznych. Przez cały czas oszczędzania w imieniu posiadacza IKE nie obciąża się dochodu z oszczędności 19-procentowym podatkiem od dochodów kapitałowych.

Od 1 stycznia 2012 r. w celu zwiększenia możliwości dodatkowego i dobrowolnego oszczędzania na przyszłą emeryturę powstał nowy produkt – indywidualne konto zabezpieczenia emerytalnego. Gromadzenie środków finansowych następuje poprzez zawarcie umowy o powadzenie IKZE z tymi samymi instytucjami finansowymi, które oferują IKE. Podobnie jak w przypadku IKE można mieć jedynie jedno IKZE, ale oszczędzający ma prawo do jednoczesnego gromadzenia funduszy na obu tych kontaktach.

Limit wpłat w roku kalendarzowym na IKZE wynosi równowartość 4% podstawy wymiaru składki na ubezpieczenie emerytalne, ustalonej dla oszczędzającego za rok poprzedni, ale nie więcej niż 30-krotność przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia w gospodarce narodowej. W przypadku gdy środki te nie przekraczają 4% równowartości 12-krotności minimalnego wynagrodzenia za pracę w poprzednim roku kalendarzowym, oszczędzający może dokonać wpłaty do tej wysokości. Kwota rocznego ograniczenia podstawy wymiaru na ubezpieczenia emerytalne i rentowe w 2011 r. wyniosła 110 700 zł, a w 2012 r. 105 780 zł. Zatem maksymalnie od dochodu można było odliczyć 4030,80 zł w 2012 r., zaś w 2013 r. będzie to 4231,2 zł. Dla osób osiągających niskie dochody ograniczenie wpłat w 2012 r. ustalono na poziomie 665,28 zł i 720 zł w 2013 r. Zgromadzone w ciągu roku na IKZE fundusze podlegają odliczeniu od dochodu, bowiem są traktowane jako ulga podatkowa w podatku dochodowym od osób fizycznych.

Wypłata środków zgromadzonych na IKZE następuje jednorazowo lub w ratach na wniosek oszczędzającego po ukończeniu przez niego 65 lat oraz pod warunkiem dokonywania przez niego wpłat na IKZE przez okres co najmniej 5 lat kalendarzowych. Może mieć również miejsce na wniosek osoby uprawnionej po śmierci oszczędzającego. Wybierając wariant ratalny, należy pamiętać, iż wypłata środków będzie trwać przez co najmniej 10 lat. Jeżeli natomiast okres gromadzenia funduszy na IKZE był krótszy niż 10 lat, liczba rat będzie odpowiednio równa okresowi dokonywania wpłat.

Opodatkowaniu podatkiem dochodowym od osób fizycznych będzie podlegać wypłata z IKZE na rzecz oszczędzającego lub osoby uprawnionej po jego śmierci, jak

również zwrot środków zgromadzonych na tym koncie, bowiem z punktu widzenia prawa podatkowego są one przychodem. Zaliczki na podatek odprowadzi płatnik, czyli instytucja finansowa realizująca wypłaty z IKZE. Jednorazowa wypłata spowoduje znaczące powiększenie rocznego dochodu beneficjenta, dlatego najprawdopodobniej zostanie zapłacony wyższy niż w przypadku wypłat ratalnych podatek dochodowy.

3. Sytuacja na rynku PPE, IKE oraz IKZE⁵

Bardzo istotnym elementem określającym poziom rozwoju dodatkowych form oszczędzania jest powszechność korzystania z przewidzianych prawem możliwości. Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli 2, w latach 2005–2011 ok. 6% pracujących w gospodarce narodowej miało indywidualne konto emerytalne, natomiast ok. 2% było uczestnikami pracowniczych programów emerytalnych.

Tabela 3. Liczba zatrudnionych, uczestników PPE i IKE w latach 2005–2011 (tys.)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Zatrudnieni	12 890,7	13 220,0	13 771,1	14 037,2	13 782,3	14 106,9	14 232,6
PPE	260,3	281,5	312,1	325,0	333,5	342,5	344,6
IKE	425,3	915,5	915,5	853,8	809,2	792,5	814,4

Źródło: [Pracujący w gospodarce..., 2012, s. 11; Pracujący w gospodarce..., 2009, s. 21; Pracownicze Programy Emerytalne..., 2012].

W przypadku osób objętych grupowymi formami ubezpieczeń przez cały badany okres liczba posiadaczy PPE w stosunku do zatrudnionych pozostawała na podobnym poziomie, natomiast nominalna ich liczba rosła o ok. 20 tys. rocznie.

Odmienne postępowali posiadacze IKE. Najmniej oszczędzających, bo jedynie ok. 3% w stosunku do pracujących, było w 2005 r. Najprawdopodobniej sytuację tę należy tłumaczyć nowością tej formy gromadzenia funduszy i jej pierwszym pełnym rokiem funkcjonowania. W następnych dwóch latach ok. 7% zatrudnionych miało IKE. Od 2008 r. relacja uczestników indywidualnych kont do pracujących wynosi ok. 6%. Najbardziej znaczący wzrost liczby posiadaczy IKE można było zauważyć pomiędzy rokiem 2005 a 2006 – zwiększyła się ona o 490,2 tys. osób, czyli ponaddwukrotnie. Największy spadek miał miejsce pomiędzy 2007 a 2008 r. i wyniósł 61,7 tys. osób oraz rozpoczął okres zamykania indywidualnych kont emerytalnych przez ich właścicieli. Ostatni rok przyniósł pozytywne zmiany polegające na wzroście liczby oszczędzających na IKE o 21,9 tys.

⁵ Informacja na rynku IKZE została przedstawiona na końcu tego podpunktu, ponieważ konta te funkcjonują dopiero od 2012 r.

Nie mniej istotna dla potwierdzenia znaczenia dodatkowych form oszczędzania, oprócz liczby uczestników, jest wielkość zgromadzonych przez nich środków finansowych.

Tabela 4. Aktywa PPE i IKE w latach 2005–2011 (mln zł)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
PPE	1 995,5	2 793,2	3 806,4	3 607,7	4 998,2	6 286,1	6 597,7
IKE	689,6	970,2	1 770,3	1 613,8	2 199,4	2 726,3	2 764,0

Źródło: [www.knf.gov.pl].

Dane tabeli 4 wskazują, że w latach 2005–2011 wartość aktywów zgromadzonych w PPE zwiększyła się o 4602,2 mln zł, czyli ponaddwukrotnie. W przypadku IKE wartość aktywów wzrosła o 2074,4 mln zł, tj. ponadtrzykrotnie. Średnio w całym badanym okresie aktywa przyrastały rocznie o ok. 40% w PPE i ok. 76% w IKE. Przeciętne zmiany nie odzwierciedlają rzeczywistych tendencji, bowiem najwyższy wzrost wartości aktywów w ubezpieczeniach grupowych miał miejsce w 2008 r. i wyniósł ok. 1400 mln zł, zaś na indywidualnych kontach w 2006 r. i było to ok. 800 mln zł. Natomiast w największym stopniu aktywa obniżyły swoją wartość w 2007 r. – odpowiednio o ok. 199 mln i ok. 157 mln zł.

Wzrastająca liczba uczestników i rosnąca wartość środków gromadzonych w ramach III filara nie przesądzają o wielkości funduszy, jakimi będą dysponować beneficjenci programów. Istotne jest, ile zgromadzili oni indywidualnie na swoich rachunkach. Przeciętną wartość środków przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Przeciętna wielkość środków zgromadzonych na PPE i IKE w latach 2005–2011 (zł)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
PPE	7 666	9 923	12 196	11 101	14 987	18 354	19 146
IKE	1 621	1 060	1 934	1 890	2 718	3 440	3 349

Źródło: [www.knf.gov.pl].

W badanym okresie wartość pieniędzy zgromadzonych przez pojedynczego uczestnika PPE wzrosła z poziomu 7666 zł do 19 146 zł, tj. o 11 480 zł, czyli ponad 1,5 raza, natomiast w IKE – z 1621 zł do 3349 zł, czyli o 1728 zł, podwajając swoją wartość. Średnie roczne przyrosty wynosiły ok. 1913 zł w PPE i ok. 295 zł w IKE. Jak można zauważyć na podstawie danych tabeli 6, nie były one równomierne. W największym zakresie przeciętna wartość oszczędności zwiększyła się w PPE w 2009 r., bo aż o 3886 zł, czyli o ok. 35%, w IKE zaś w 2007 r. o 874 zł, tj. o ok. 82%. Wartość funduszy przypadająca na jednego uczestnika najbardziej w PPE ob-

niżyła się w 2008 r., o 1095 zł, tj. o ok. 9%, w IKE zaś taka sytuacja miała miejsce w 2008 r., a przeciętna wartość rachunków spadła o 561 zł, tj. o ok. 35%.

Istotną informacją, która pozwala właściwie ocenić znaczenie dodatkowych oszczędności, jest struktura wieku uczestników programów emerytalnych. Brak dostępnych danych na temat udziału poszczególnych grup wiekowych w PPE (można jedynie domniemywać, że pokrywa się on ze strukturą wieku pracowników), natomiast informacje dotyczące posiadaczy kont w IKE przedstawiono w tabeli 6.

Tabela 6. Oszczędzający w IKE według grup wiekowych (lata)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Do 30	60 536	81 433	115 774	102 103	84 940	69 633	63 532
31–40	102 677	128 406	208 277	205 583	204 830	200 345	202 997
41–50	116 025	142 668	229 542	209 288	198 780	193 784	196 085
51–60	98 261	109 769	242 991	236 778	235 812	236 323	240 144
Pow. 60	50 366	22 636	118 958	100 080	84 857	92 381	111 691

Źródło: informacje liczbowe o rynku IKE za lata 2005–2011 [www.knf.gov.pl].

W latach 2005–2011 najwyższy udział w strukturze wiekowej oszczędzających na IKE miały osoby pomiędzy 51. a 60. oraz 41. i 50. rokiem życia – odpowiednio ok. 26,9% i 25,6%. Najmniej pieniędzy znajdowało się na kontach osób najstarszych, bo jedynie ok. 11% wartości wszystkich funduszy.

Możliwość gromadzenia środków na IKZE istnieje dopiero od 2012 r. W tym roku otwarto ok. 497 tys. rachunków, przy czym aktywnych rachunków było jedynie 33 tys. Ulokowano na nich 52 882 tys. złotych⁶, a to oznacza, że na jednego oszczędzającego przypada przeciętnie ok. 1610 zł.

Zakończenie

Według Komisji Europejskiej celem funkcjonowania systemów emerytalnych jest zapewnienie adekwatnego dochodu emerytalnego dzięki solidarności wewnętrznej i międzypokoleniowej [Zielona księga..., 2010]. Jednym z narzędzi służących do realizacji tych zamierzeń jest ewolucja systemów ubezpieczeń społecznych w kierunku zwiększenia dostępu do dodatkowych programów emerytalnych.

Przedstawione w artykule informacje dotyczące sytuacji finansowej przyszłych polskich emerytów jasno wskazują na niski i niegwarantujący godnego życia poziom

⁶ Informacje liczbowe o rynku IKZE za 2012 r. [www.knf.gov.pl].

środków finansowych pochodzących z systemu bazowego oraz systemu dodatkowych programów emerytalnych dostępnych w ramach III filara.

Badania przeprowadzone na zlecenie Izby Zarządzających Funduszami i Aktywami przez CBOS w kwestii dodatkowego oszczędzania na emeryturę pozwalają na identyfikację najistotniejszych barier rozwoju rynku dobrowolnych programów emerytalnych [*Polacy o dodatkowym oszczędzaniu...*, 2012].

Podstawową przyczyną małej liczby uruchomionych programów emerytalnych jest sytuacja materialna i brak nadwyżek finansowych społeczeństwa. Badanie z 2010 r. pokazuje jednak, że jedna trzecia respondentów byłaby skłonna regularnie przeznaczać na dodatkowe oszczędzanie na przyszłą emeryturę mniej niż 200 zł, a niemal jedna piąta nawet powyżej 200 zł.

Polacy w większości są przekonani, że ich przyszła emerytura będzie znacząco niższa od uzyskiwanych obecnie dochodów i niewystarczająca. Ponad jedna trzecia z nich nie jest w stanie oszacować wysokości emerytury, ok. 20% jest zdania, że będzie się ona kształtować na poziomie 61–80% ostatniej pensji. Pomimo tego 55% badanych w wieku produkcyjnym nie oszczędza i nie zamierza dodatkowo oszczędzać na emeryturę.

Kolejną przyczyną jest niewystarczająca wiedza i świadomość ekonomiczna społeczeństwa na temat produktów finansowych stworzonych w celu umożliwienia dodatkowego gromadzenia środków na emeryturę. W 2010 r. 15% badanych deklarowało posiadanie oszczędności na IKE, a w 2012 r. jedynie 12% respondentów wiedziało o istnieniu IKZE.

Do działań instytucji publicznych promujących indywidualną zapobiegliwość powinny zatem należeć inicjatywy związane z edukacją społeczeństwa w zakresie znajomości dostępnych instrumentów i programów emerytalnych oraz korzyści wynikających z posiadania dodatkowych oszczędności.

Ponadto należałoby się zastanowić nad wprowadzeniem zmian legislacyjnych wspierających dodatkowe instytucjonalne formy oszczędzania w ramach III filara, w tym w szczególności formy indywidualne. Wpisuje się w nie inicjatywa Komitetu Obywatelskiej Inicjatywy Ustawodawczej Razem [*Raport dotyczący oceny...*, 2012], której sygnatariusze proponują poprzez zmiany w ulgach podatkowych zwiększyć liczbę uczestników fakultatywnych programów emerytalnych. Postulują wprowadzenie ulgi podatkowej w IKZE w wysokości ok. 4 tys. zł, która byłaby równa dla wszystkich oszczędzających, a jej kwota zostałaby skorelowana z wysokością przeciętnego wynagrodzenia w sektorze przedsiębiorstw. Dodatkowo zwolnienie podatkowe nie powinno przekraczać 18%. Wydaje się, iż takie rozwiązania zachęcą do oszczędzania niezależnie od wysokości zarobków oraz źródeł pochodzenia wynagrodzenia (nie tylko przy umowie o pracę).

Oprócz tego należałoby rozszerzyć horyzont oszczędzania do 67. roku życia niezależnie od płci, bowiem im dłużej odkładamy pieniądze, tym większa możliwość zgromadzenia odpowiedniego kapitału. Proponuje się wprowadzenie możliwości wypłaty w formie świadczeń dożywotnich, które powinny być zwolnione z podatko-

wania, natomiast wypłaty jednorazowe należy opodatkować stawką 18%. W obecnych rozwiązaniach wpłaty na IKZE do określonej prawem wysokości, uzależnionej od zarobków, są traktowane jak ulga podatkowa, natomiast wszelkie wypłaty podlegają opodatkowaniu. Można zatem mówić o odroczeniu podatku dochodowego, a nie typowej uldze podatkowej.

Rozwój dodatkowych form oszczędzania stanowi niezbędny element bezpieczeństwa finansowego przyszłych emerytów. Z przedstawionych danych wynika, że jest on niewystarczający, a w ramach III filara gromadzą fundusze przede wszystkim osoby o wysokich dochodach.

Wciąż nierozwiązany pozostaje problem stworzenia instrumentów bądź programów wspierających gorzej zarabiających, bowiem obecna konstrukcja III filara tego nie gwarantuje. Wydaje się, że działania rządu powinny zmierzać w kierunku budowy systemu emerytalnego zapewniającego minimalną emeryturę obywatelską.

Bibliografia

1. Chłoń A., Góra M., Rutkowski M., *Shaping Pension Reform in Poland: Security through Diversity*, Social Protection Discussion Paper, No. 9923, 1999.
2. Debich M., *Diagnoza, analiza i symulacja wariantowa możliwych ubezpieczeniowych form dobrowolnych programów emerytalnych na polskim rynku*, PIU, Warszawa 2010.
3. epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdde511.
4. GUS, *Podstawowe informacje o sytuacji demograficznej Polski w 2011 roku*, 2012.
5. *Jak Polacy planują zabezpieczyć finansowo swoją przyszłość – czy zamierzają w tym celu korzystać z IKZE*, Raport z badań, CBOS, Warszawa 2012.
6. *Krajowa Strategia Emerytalna. Adekwatny i stabilny system emerytalny*, Ministerstwo Polityki Społecznej, Warszawa 2005.
7. *Polacy o dodatkowym oszczędzaniu na emeryturę*, Komunikat z badań, CBOS, Warszawa 2010.
8. *Pracownicze Programy Emerytalne w 2011 r.*, Urząd Komisji Nadzoru Finansowego, Warszawa 2012.
9. *Pracujący w gospodarce narodowej w 2008 r.*, GUS, Warszawa 2009.
10. *Pracujący w gospodarce narodowej w 2011 r.*, GUS, Warszawa 2012.
11. *Raport dotyczący oceny obecnej sytuacji oraz oceny proponowanych zmian w zakresie funkcjonowania III filara systemu emerytalnego w Polsce*, Instytut Studiów Podatkowych, Warszawa 2012.
12. Sowiński T., *Finanse ubezpieczeń społecznych*, Oficyna Wolters Kluwer Business, Warszawa 2009.
13. Ustawa z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych (Dz. U. 2000 Nr 54, poz. 654).
14. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o indywidualnych kontach emerytalnych oraz indywidualnych kontach zabezpieczenia emerytalnego (Dz. U. Nr 116, poz. 1205).
15. Ustawa z dnia 20 kwietnia 2004 r. o pracowniczych programach emerytalnych (Dz. U. Nr 116, poz. 1207).
16. World Bank, 2012, www.tradingeconomics.com/poland/age-dependency-ratio-old-percent-of-working-age-population-wb-data.html.
17. *Zielona księga na rzecz adekwatnych, stabilnych i bezpiecznych systemów emerytalnych w Europie*, Bruksela, KOM(2010)365.

Voluntary pension programs – need or necessity

The aim of this paper is to analyze the functioning of voluntary pension programs in Poland, which are the third pillar of pension system, and point out the main proposed legal changes in their construction. The first part briefly describes the influences of demographical factors on pension benefits and the characteristics the basic features of pension programs. The second part is concerned with the areas in which the crucial improvements and changes are expected.